

Johtavatko poliitikot hallintoa vai kansakuntaa?

Edustavatko kansanedustajat kansakuntaa, puoluetta, aluetta, intressiryhmää vaiko vain omaa valistunutta itseään? Entisen kansanedustajan, kirjailija Rosa Meriläisen teoksessa *Valtio* kysymykseen annetaan selvä vastaus. Eduskunta ei edusta kansaa, joka on fiktio eikä kenenkään edustettavissa, vaan yhteiskunnan asioita hallinnoivaa valtiota. Tähän valtion nimissä tapahtuvaan asioiden hallinnointiin kansanedustajat myös psykologisesti samastuvat.

On hyvä, että Meriläinen esittää kantansa selkeästi, sillä näin nostetaan esiin liian vähän käsitelty kysymys vallankäytön ja sitä koskevien yleisten uskomusten välisestä suhteesta. Perustuslaissa ja juhlapuheissahan yhä vakuutetaan valtiollaan Suomessa kuuluvan kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta.

Perustuslakia ollaan jälleen uudistamassa, mutta muodollisten valtasuhteiden muutoksen rinnalla meneillään on myös ilmeinen kulttuurinen murros, jossa ”valtion johtaminen” saa erilaisia ja ristiriitaisiakin merkityksiä. Merkkejä tästä ovat ainakin valtion johtamisen määrittäminen konsernin johtamiseksi tai puhe pääministerin toimitusjohtajaroolista. Samanaikaisesti kansaan kuitenkin saatetaan vedota vanhanaikaisesti talkoiden tai jopa talvisodan hengessä.

Englannin kielen *government* voidaan kääntää kapeasti ”hallitukseksi”, mutta tarvittaessa termi käsittää kaikki julkista valtaa käyttävät vaaleilla valitut sekä muut edustajat ja virkamiehet. Tällainen poliittinen hallinto tarkoittaa eettiseltä perustaltaan yleensä eri asiaa kuin snellmanilainen valtio, jossa poliittisen luokan ja kansakunnan edut käyvät määritelmällisesti yhteen ja kansalaiset kasvavat käsittämään etujen yhtäläisyyden. Government-johtajat johtavat valtion hallintoa, snellmanilaisen perinteen valtiomiehet taas kansakuntaa eli valtioonsa samastuvaa kansaa.

Mandaatillaan angloamerikkalainen ”government” on kuin se kerrostalon asukkaiden tuntema hallinto, jossa taloyhtiön hallitus ja isännöitsijä valtuutetaan hoitamaan talon asioita ja hankkimaan tarvittavia palveluita. Maksajina ovat osakkeenomistajat, jotka ovat usein kriittisen epäluuloisia toimihenkilöitä kohtaan. Hallinto tekee joko liikaa tai liian vähän. Investointi hissiin tai lasten leikkipaikkaan on sosiaalista oikeudenmukaisuutta yksille, mielivaltaista rahansiirtoa toisille. Yleensäkin hallinnosta aiheutuvia kuluja pidetään joko melko suurina tai kohtuuttoman suurina. Asukkaat tuntevat sen laiminlyönnit kukkarossaan tai asuinolojensa kurjistumisena. Vähemmistöön jäävällä asukkaalla ei silti usein ole muutakaan vaihtoehtoa kuin tyytyä osaansa tai muuttaa pois.

Taloyhtiön hallinnon valta on kuitenkin selvästi rajoitettua. Isännöitsijä ei ole asukkaiden henkinen isä tai äiti eikä hän jaa yleisiä moraalisia ohjeita tai kasvata heitä. Kukaan ei vaadi, että asukkaiden identiteetti muodostuisi taloyhtiön tai sen toimihenkilöiden kautta. Sanomattakin on selvää, että taloyhtiön hallinto ei voi pitää asukkaita alamaaisinaan, ja muutenkin ihmisten elämä ja rahankäyttö liittyy suurimmaksi osaksi aivan muihin asioihin.

Suomessa muutaman viime hallituksen aikainen puhe konsernijohtamisesta, toimitusjohtajamaisuudesta ja ydinalueisiin keskittymisestä tuntuisi selvästikin kumpuavan angloamerikkalaisesta perinteestä – *lean, effective, efficient, agile* (jne.) *government*. Moni varmasti ajatteleekin poliittisen kieleemme ”läpimanagerialisoituneen” viimeisen parin vuosikymmenen aikana.

Näin ei välttämättä ole, sillä poliitikkoja näyttäisi hallinnon johtamisen ohella yhä elähdyttävän myös ajatus kansakunnan johtamisesta. Yhteisen edun nimissä kansaa motivoidaan innovaatiotalkoisiin. Yhteistä konsensusta manataan johtajien ja kansalaisten välille. Valtion rahoittamat ajatushautomot, tutkimuslaitokset ja konsultit patistelevat kansalaisia liikkumaan, laihduttamaan ja reivaamaan muutosvastarintaisia asenteitaan positiivisemmiksi.

Hyvä näin, mutta mikäli esikuvana todella on angloamerikkalainen malli, tulisi muistaa, että siinä tehostamishankkeiden kohteensa on yleensä hallinto itse, ei kansa (tai edes kansalaisyhteiskunta). Täysivaltaisiin kansalaisiin voi joissain asioissa vedota, mutta heiltä ei voi valtion nimissä juurikaan vaatia. Autojen tai aseiden vähentäminen voisi olla viisasta politiikkaa, mutta asian ehdottaminen poliittisesti tuhoisaa. Ulkoisen uhan synnyttämä konsensus voi saada jopa Yhdysvaltain presidentin näyttämään yhtenäisen kansakunnan johtajalta, mutta vaikutelma on tunnetusti hyvin lyhytaikainen.

Amerikkalaisen mallin ongelma on, että poliittista valmiutta ja resursseja välttämättömän minimitason ylittäviin yhteisiin hankkeisiin on yleensä hyvin vaikea löytää. Sosiaalipoliittikan historioitsijat huomauttaisivat, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion piilotavoitteena oli luoda yhteisesti rahoitettujen ja yhdessä käytettyjen instituutioiden kautta yhteisöllisyyttä ja halua jakamiseen.

Jo pelkkä päätöksenteon hankaluus voi houkutellessa siirtämään suuria liikenne-, energia-, sosiaali- tai koulutushankkeita halukkaiden yksityisten tahojen toteutettaviksi. Osittain juuri tästä on kysymys esimerkiksi Yhdysvaltain terveydenhuoltouudistusten kuuluisaksi tulleessa takeltelussa. Se ”kansan”, jonka oikeudenmukainen kohtelu näyttäisi ulkopuolisesta vaativan järjestelmän täysremonttia, hajoaa kongressissa kompromissihaluttomiksi intressiryhmiksi.

Tämän hetken suomalaisten poliitikkojen jonkinlaisesta realismista ja tilanetajusta kertonee se, että meilläkään ei juuri kukaan enää uskalla puhua ”kansan syvällä rintäänellä”. Viimeaikaisista presidenteistäkään ei tullut sellaisia moraalisesti kokoavia maanäitejä tai -isiä kuin jotkut ehkä olisivat toivoneet.

Silti valtion johtamisen kautta pyritään edelleen myös kansakunnan ja sen mielipiteiden johtamiseen. Keinoksi on kuitenkin tullut työryhmien, tutkimuslaitosten ja konsulttien avulla tapahtuva epäsuora mielipidevaikuttaminen. Julkisuudessa näkyvästi esiteltävät ja toinen toistaan seuraavat selvitykset sisältävät selviä arvovalintoja ja kehotuksia asenteiden muokkaukseen. Aikaisemmin vastaavat läpipoliittiset ja määritelmällisesti kiistanalaiset hankkeet olivat puolueiden ja poliitikkojen aluetta. Nyt johtavat poliitikot hyväksyvät tilaamansa raportit ja tähdentävät niissä esitettyjen ehdotusten tärkeyttä. Osa ehdotuksista siirtyy kaikessa hiljaisuudessa lainsäädäntöön ja valtion rahaohjauksen kriteereiksi.

Jos kansan arvoihin ja asenteisiin vaikuttaminen on yhä osa valtion agenda, olisiko poliitikkojen itsensä kuitenkin uskaltauduttava muutoksen saarnamiehiksi konsulttien ja työryhmien sijasta?

Maaliskuussa 2010

PETRI KOIKKALAINEN¹

¹ Kirjoittaja on vierailevana tutkijana University of California, Berkeleyssä 1.1.2010–30.6.2010. Toimituksen yhteystiedot pysyvät entisinä.